

100 Edebî Eleştiri Dergisi

e-ISSN: 2602-4616

Cumhuriyetin İlanının 100. Yılı Anısına 1923'ten 2023'e Süreli Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı

Aralık 2023

Atıf/Citation: Arslan, M. U. (2023). "1923'ten Günümüze Diyarbakır'da Neşredilen Kültür-Sanat ve Edebiyat Dergileri". *Edebî Eleştiri Dergisi*. Cumhuriyetin İlanının 100. Yılı Anısına 1923'ten 2023'e Süreli Yayınlar ve Edebiyat Özel Sayısı, s. 307-316.

Mustafa Uğurlu ARSLAN*

1923'ten Günümüze Diyarbakır'da Neşredilen Kültür-Sanat ve Edebiyat Dergileri**

Culture-Art and Literature Magazines Published in Diyarbakır Since 1923

ÖZ

Edebiyatımızda dergicilik faaliyetleri Tanzimat'la başlamış ve günümüze kadar, edebî türleri ve düşünceleri okuyucuya aktarmada köprü görevi görmüştür. Dolayısıyla dergiler, sanat ve edebiyatın gelişmesine katkıda bulunmuş, yeni şair ve yazarların yetişmesinde ise bir okul olma hüviyetine sahip olmuşlardır. Diyarbakır, özellikle XVII. yüzyılda Âgâh-ı Semerkandî öncülüğünde kurulan "Encümen-i Şuarâ" gibi edebî toplulukların varlığı ile edebiyat ve sanatta önemli bir konuma sahiptir. XIX. yüzyıldan sonra Diyarbakır'da var olan kadim kültür, neşredilen edebiyat dergilerinin çevresinde toplanan şair ve yazarlar aracılığı ile sonraki nesillere aktarılmıştır. Bu çalışmada 1923'ten günümüze Diyarbakır'da neşredilen kültür-sanat ve edebiyat dergilerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır ve bu dergilerin kimler tarafından neşredildiği, yazar kadrosu ve neşredilen yazılarla ilgili genel bir değerlendirmede bulunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diyarbakır, edebiyat, dergi, mecmua, edebî mahfiller.

ABSTRACT

Magazine publishing activities in our literature started with the Tanzimat period and until today, it has served as a bridge in conveying literary genres and ideas to the readers. Therefore, magazines contributed to the development of art and literature and had the identity of being a school for the training of new poets and writers. Diyarbakır, especially in the 17th century. It had an important position in literature and art with the existence of literary communities such as "Encümen-i Şuarâ", founded in the 19th century under the leadership of Âgâh-ı Semerkandî. The ancient culture that existed in Diyarbakır after the 19th century was transferred to the next generations through the poets and writers gathered around the published literary magazines. In this study, it was aimed to identify the culture-art and literature magazines published in Diyarbakır from 1923 to the present day, and an attempt was made to make a general evaluation about who published these magazines, the author staff and the articles published.

Keywords: Diyarbakır, literature, magazine, magazine, literary circles.

* Doç. Dr., Dicle Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mustafaugurlum@gmail.com

** [Araştırma Makalesi] Geliş Tarihi: 07.12.2023 Kabul Tarihi: 23.12.2023 Yayın Tarihi: 31.12.2023 DOI: 10.31465/eeder.1401525

Giriş

Türk edebiyatında dergiciliğin edebiyat tarihine katkıları şüphesiz oldukça fazladır. Kültür ve edebiyat dergilerinin bu anlamda ortaya çıkarılması ve buralarda yayımlanmış yazıların incelenmesi büyük önem arz etmektedir “Dergi, hür düşüncenin kalesidir.” diyen Cemil Meriç; genç düşüncenin dergilerde kanat çırdığını, dergilerin bir zekalar topluluğu olduğunu ve kapanan her derginin kaybedilen bir savaş, hezimet ya da intihar olduğunu dile getirmektedir (Meriç, 2018:102-103).

Güneydoğu Anadolu'nun, medeniyetler tarihi açısından olduğu kadar gazete ve edebiyat dergiciliği açısından da Anadolu'nun en zengin şehirlerinden birisi olduğu söylenebilir. Diyarbakır'da 1869 yılında “Diyarbakır” gazetesinin neşredilmesinden sonra tarih boyunca çok sayıda şair ve yazar yetiştiren şehrin kadim kültürünün günümüze yansımaları onlarca dergi ve gazeteler oluşturmuştur. Mehmet Mercan *Anadolu'da Gazetecilik ve Diyarbakır Basını* adlı eserinde Diyarbakır'da neşredilen dergiler hakkında şu bilgileri vermektedir: “Diyarbakır'da adı bilinen en eski dergiler, Ermenice ve Süryanice yayınlar yapan Kevkeb Medinho (Şark Yıldızı) ile Şifuro (Güzel Seda)dur. Her iki dergi de Süryani harfleriyle Türkçe olarak yayımlanıyordu... On beş günlük olarak yayımlanan her iki derginin de kaç sayı çıktığı bilinmiyor (Mercan, 1977:75).

Diyarbakır'da Edebiyat ve sanat dergileri ile beraber çok sayıda siyasî ve içtimaî derginin de neşredildiğini biliyoruz. Küçük Mecmua, Yeni Hilâl, Dicle Kaynağı, Karacadağ, İç-Oğuz, Çizgi, Kara Amid, Koza, Kara-Amid, Yudum, Çaba, Karacadağ (aynı isimle farklı dergi), Doğuş, Özgür, Tarancı, Diyarbakır Kültür, Bazalt Kent, Kastal, Diyarbakır Eyvan, Yeni Çizgi, Amida, Çorba, Sanat ve Edebiyat'ta Yaratı, Tigris, Sanat ve Edebiyat'ta Yaratım, Mizgin, Uzak Ülke, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi(sbard), Pitoresk, Talebe Mecmuası (1926), Gençler Evi (1927), Birliğin Sesi (1951), Lise (1952), Yeni Öğrenci ve Kültür (1954), Demokrasiye Güven (1964), Hazan (2001), W Dergisi (2004)² gibi dergiler bilinen dergilerden bazılarıdır.

1. Diyarbakır'da Neşredilen Kültür-Sanat ve Edebiyat Dergileri

1923 yılından sonra Diyarbakır'da çok sayıda derginin neşredildiği bilinmektedir. Bu dergilerin, sosyal, siyasî, içtimaî, ekonomi, kültür, sanat ve edebiyat gibi farklı alanlarda çeşitli konuları ihtiva eden zengin bir yelpazeye sahip olduğu görülmektedir. Biz, çalışmamızda gerek kütüphane arşivlerinde gerekse hususi kütüphanelerde yer alan 1923'ten günümüze kadar yayımlanmış olan kültür, sanat ve edebiyat dergilerini tetkik ettik. Neşredilen dergilerin kurum, dernek, cemiyet, okul ya da şahıslar tarafından yayımlandığını, dergilerin bir kısmının uzun ömürlü olduğunu, bir kısmının ise bir sayı ile sınırlı kaldığını tespit ettik. Aşağıda zikredilen dergilerin yayımlandıkları dönemlerde kendi etraflarında bir edebî mahfil oluşturduklarını, bu dergilerde yazıları neşredilen başta Ceyhun Atuf Kansu, Ahmed Arif, Şevket Beysanoğlu, Ahmet Kabaklı, Ferid Edgü olmak üzere kalemlerin çoğunun ilerleyen yıllarda eserleri ile topluma kültür, sanat ve edebiyat alanında büyük hizmetler veren şahsiyetler oldukları görülmektedir. 1923'ten günümüze Diyarbakır'da neşredilen kültür-sanat ve edebiyat dergilerini şu şekilde sıralayabiliriz:

² Bk. (Beysanoğlu, 1969), (Kardaş, 2012: 125-133).

1.1. Küçük Mecmua (1922-23)

1922 yılında Ziya Gökalp'in çıkardığı Küçük Mecmua dergisi 1922 yılında ilk sayısı çıkmıştır. 33 sayı süren dergi 1923 yılında kapanmıştır. Diyarbakır vilayet matbaasında basılmıştır. İstanbul ve Ankara'ya da gönderilen dergiden Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi önemli isimler alıntılar yapmışlardır (Mercan, 1998: 75).

1.2. Yeni Hilal (1924-25)

1924-1925 yıllarında yayımlanan Yeni Hilâl Mecmuası, edebî, ilmî, felsefî bir mecmuadır. Bu mecmua, Ziya Gökalp ile Küçük Mecmua'da yazılar yazmış olan ve Gökalp'in ölümünden sonra onun hayatını ve yazılarını araştıran Ali Nüzhet (Göksel) tarafından çıkartılmıştır. Yeni Hilâl Mecmuasında yazılan yazılar kendisinden önce Diyarbakır'da yayımlanan Küçük Mecmua kadar ses getirmese de izlediği yol ve hizmet açısından önemli bir yere sahiptir

Yeni Hilal Mecmuası ile ilgili bir tez çalışması yapan Aziz Aşan, derginin kaç sayı neşredildiği hususunda şu bilgilere yer vermektedir:

Beysanoğlu'nun mecmuanın kaç sayı çıktığı hakkında vermiş olduğu bilgiyi destekleyici kaynaklara ulaşılammıştır. Beysanoğlu Yeni Hilal'in 22 sayı çıktığı bilgisini vermesine karşılık, Tütengil ise kitabında 3. sayısını vermektedir. Kütüphanelerimizde tespit edilebilen 14 sayısı mevcuttur. Bu çalışmada, arşivlerimizde mevcut 13 sayısı ele alınmıştır. Yeni Hilâl, on beş günde bir çıkar edebî, ilmî, felsefî mecmuadır. Yeni Hilâl 1924 yılında Ali Nüzhet (Göksel) ve arkadaşları tarafından çıkartılmıştır. Ali Nüzhet Bey mecmuanın imtiyaz sahibi ve mesul müdürüdür (Aşan, 2008: 44).

1.3. Diyarbekir Erkek Muallim Mektebi Talebe Mecmuası (1926)

On beş günde bir çıkar, temmuz, ağustos ve eylül aylarında yayımına ara verilir. Öğretmen ve öğrencinin yazıları ile çıkan derginin hangi tarihte ve kaç sayı yayımlandığı tespit edilemedi. Usman Eti'ye göre dergi 1926 yılında yayımlanmıştır (Aşan, 2008: 38).

1.4. Gençler Evi (1927)

Kaç sayı çıktığı tespit edilememiştir. Açıldığı 1927 yılında aylık olarak çıkmış ve aynı yıl içerisinde kapanmıştır (Aşan, 2008: 38).

1.5. Karacadağ (20 Şubat 1938 - Haziran 1950)

Şubat 1938'den Haziran 1950'ye kadar toplam 138 sayı yayımlanan Karacadağ dergisi sadece Diyarbakır'da değil, Anadolu'da yayımlanan en uzun soluklu dergilerden birisi olarak kabul edilmektedir. Diyarbakır üzerinde yapılmış tarih, folklor, edebiyat, coğrafya, iktisat gibi araştırmalara geniş yer verilmiştir. Ziya Gökalp'in Küçük Mecmua'da yayımlanmış olan makale ve manzumelerinden bazıları da dergide yer almaktadır. Dergiyi idare edenler sırasıyla şu isimlerdir: Ağah Arman, Dr. Bedri Noyan, Behçet Altın, Sedat Günay, Ömer Öner, Ahmet Kabaklı'dır.

Dergi ile ilgili bir yüksek lisans çalışması yapan Canser Kardeş, Karacadağ Dergisi ile ilgili şu bilgilere yer vermektedir:

"İlk yazı işleri müdürü Avukat Ağah Armandır. Bu görevi 1. sayıdan 87-88. sayıya kadar sürdürmüştür. 89-90. sayıdan 122. sayıya kadar Yazı işleri Müdürlüğünü Sedat Günay, 123. Sayıdan kapanışına kadarki Yazı işleri Müdürlüğünü ise Ahmet Kabaklı devralmıştır. 1938'de oluşturulan ilk yazı heyeti ise su kişilerden oluşmaktaydı: Şeref Kışmır Lise Tarih-Coğrafya Öğretmeni, Kazım Baykal Lise Filozofi Öğretmeni, Ömer Öner Ziya Gökalp İlkokulu Başöğretmeni, Faik inanç Süleyman Nazif İlkokulu Başöğretmeni, Sadık Özbek Süleyman Nazif

İlkokulunda Öğretmen, Şevket Kavut[Beysanoğlu] Vakıflar Direktörlüğünde İşyar [Memur]"(Kardaş, 2007: 56).

Şevket Beysanoğlu, Kebikeç dergisinin 1996 yılı 3. Sayısında "Anılarımda Diyarbakır Halkevi" başlıklı bir yazı kaleme almıştır. Bu yazısında Derginin trajî hakkında bilgi vermektedir: Derginin trajî yanılmıyorsa bin kadardı. Halkevi dergileri gelirdi, yazarlara dağıtılırdı. Biz de Karacadağ'ı gönderirdik. Parayla satıldığını hatırlamıyorum (Beysanoğlu, 1996:162). Derginin bazı sayıları kütüphanemizde mevcuttur.

1.6. Lise (1952)

Diyarbakır Lisesi, Kültür ve Edebiyat Kolu tarafından Diyarbakır matbaasında çıkartılmıştır. Dergi sadece bir sayı çıkmıştır (Mercan, 1998: 76).

1.7. Dicle (Nisan 1952)

Diyarbakır Öğretmenler Derneği tarafından çıkartılmıştır. Derginin kapağında "Aylık kültür ve eğitim dergisi" denilmektedir. Derginin yazı işlerini fiilen idare eden Faik İnanc, teknik işleri idare eden ise Mehmet Toprak'tır. Yalnız 1. sayısı yayımlanmıştır (Mercan, 1988: 77)

1.8. Çizgi (1953)

Fikir ve Sanat dergisidir. Sahibi ve yayın müdürü Neval Gürmeriç'tir. Ziya Gökalp'in "Uhuvvet Şarkısı" adlı şiiri ile "Telgrafhane Vak'ası" içinde yer alan iki tarihî telgrafın sureti ilk defa bu dergide yayımlanmıştır. Son sayısında Nurullah Ataç'ın bir yazısı vardır. Son sayısı 7. sayı olup 10 Mayıs 1953 tarihlidir.

1.9. Kara Amid (1 Nisan 1953)

İlim, fikir, sanat, edebiyat dergisidir. On beş günde bir çıkar. İmtiyaz sahibi ve yazı işleri müdürü Sabri Şenci'dir. Derginin elimizde 12 Şubat 1955 tarihinde yayımlanmış 7. sayısı bulunuyor. Derginin ne zaman kapandığı tespit edilememiştir.

1.10. Koza (Şubat 1956)

Fikir, sanat, edebiyat dergisidir. İhsan Biçici tarafından neşredilmiştir. 3 sayı çıkan dergi 1956'da kapanmıştır (Mercan,1998:78).

1.1. Kara Amid (1 Eylül 1956)

Diyarbakır Tanıtma Derneği'nin yılda üç defa çıkardığı kültür dergisidir. Derginin sahibi Diyarbakır Tanıtma Derneği, sorumlu müdür ise Av. Şevket Beysanoğlu'dur. Derginin ilk sayısı, "Ziya Gökalp Müzesi"nin açılışı nedeniyle "Ziya Gökalp" özel sayısı olarak hazırlanmıştır. Derneğin sonradan adını "Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği" olarak değiştirmesi üzerine derginin 5. sayısından itibaren sahibi Diyarbakır Tanıtma ve Turizm Derneği adına Şevket Beysanoğlu olmuştur. Tespit edebildiğimiz derginin son sayısı Haziran 1975'te yayımlanan 9. sayıdır.

1.12. Yudum (1 Mayıs 1957)

Fikir, Sanat ve edebiyat dergisidir. Sahibi Mehmet Mercan, yazı işleri müdürü ise Canip Yıldırım'dır. Mercan bir eserinde dergi ile ilgili şu bilgilere yer vermektedir: "Yazı işleri müdürlüğünü Dr. Canip Yıldırım'ın yaptığı dergi, o yılların edebiyata, şiire ve sanata yatkın ve hevesli gençleri için büyük destek oldu (Mercan, 1998: 79).

1.13. Çaba (10 Aralık 1960)

Edebiyat ve meslek dergisidir. Derginin müdürü Yılmaz Yeğin'dir. 15 günde bir yayımlanan bu dergi, Diyarbakır Öğretmen Okulu Mezunları Cemiyeti tarafından neşredilmiştir. Dergi yalnız iki sayı çıkmıştır (Mercan, 1998:79).

1.14. Karacadağ (1 Eylül 1962)

Aylık kültür, fikir ve sanat dergisidir. Sahibi Sabri Şenci, yazı işleri müdürü ise Aziz Cizrelioğlu'dur. Dergi yalnız 4 sayı çıkmıştır (Aşan, 2008,43).

1.15. Doğu (Mart 1964)

Aylık bilim, eğitim, sanat ve kültür dergisidir. Derginin sahibi Diyarbakır Eğitim Enstitüsü Öğrenci Örgütü adına Gülten Kırat, yazı işleri müdürü ise İrfan Niksarlı'dır. Mercan, derginin 5 yıldan fazla neşredildiğini ifade etmektedir (Mercan, 1998:79).

1.16. Özgür (15 Mart 1964)

On beş günde bir çıkan Eğitim, Düşün ve Sanat dergisidir. Sahibi Yılmaz Çakın, yazı işleri müdürü ise Erdoğan Toker'dir. Derginin son sayısı 14. sayı olup 19 Ekim 1964 tarihlidir (Mercan, 1998:79).

1.17. Tarancı (15 Mart 1967)

Kültür, sanat ve edebiyat dergisi olan Tarancı dergisinin sahibi Diyarbakır Halkevi adına Ruhi Nedimoğlu, yazı işleri müdürü ise Coşkun Akyol'dur. Derginin 1. sayısı Cahit Sıtkı Tarancı'ya tahsis edilmiştir. Tarancı'nın hiç yayımlanmamış üç mektubu ilk defa bu dergide yayımlanmıştır. Ayrıca dergide önemli isimlerin de yazılarına rastlanmaktadır. Başta Ceyhan Atuf Kansu 'Türkçeye Düşen Cemre'(Sayı:1 s.3) adlı yazısı, Talip Apaydın'ın 'Şiir Sevgisi ve Sonrası (Sayı: 2 s.5) adlı yazısı, Şevket Epözdemir'in 'Tutsak adlı öyküsü (Sayı: 2 s.14), Yusuf Savaş'ın 'Kör Hacı'nın Üç Tutkusu adlı öyküsü (Sayı: 2 s15-16) ve Remzi İnanç'ın 'Çoluk Çocuk' adlı öyküsü yer almaktadır.

Dergi 3 sayı neşredilmiş olup son sayısı Mayıs 1968 tarihlidir. Dergiyle ilgili müstakil bir çalışma yapan Canser Kardaş, çalışmasında şu bilgilere yer vermektedir:

"2. dönem açılan Diyarbakır Halkevi'nin yayın organı olarak yayın hayatına başlayan Tarancı Dergisi, 15 Mart 1967 - 15 Mayıs 1967 tarihleri arasında ancak üç sayı yayımlayabilmiştir. Derginin genel yayın yönetmeni Av. Ruhi Nedimoğlu'da 'Tarancı'nın gelişmesi ve devam etmesi...' temennisinde bulunuyor. Sedat Günay'ın 'Tarancı İçin' başlıklı yazısında derginin kısa ömürlü olmayacağını ve bu konuda çok iddialı olduklarını belirtmek için: '... adı Tarancı olduktan sonra değme keyfine... Cahit [Sıtkı] bile kara toprak altında, belki şiirler düzer şimdi bilinmez. ... Cahit [Sıtkı] doymadan gittiği bu güzelim yeryüzüne ne denli bağlı idiye, Tarancı da o kadar çok yaşayacak.' gibi duygusal bir dilekte bulunuyor. Bu denli iddialı yolla çıkan Tarancı dergisi 1967'de Halkevinin faaliyetlerini durdurmasıyla derginin de yayımına fiili olarak son verilmiştir (Kardaş,2012.126).

1.18. Ziya Gökalp (1974)

3 ayda bir neşredilen bir kültür dergisi olarak yayımlanmıştır. Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü Ziya Gökalp Derneği adına Şevket Beysanoğlu'dur. Derginin 15 sayısı Diyarbakırlı araştırmacı Serkan Görgülü'nün kütüphanesinde yer almaktadır. Dergi ile ilgili çalışma yapan Gülsüm Peker Alpay, derginin neşir süreci ile ilgili şu bilgilere yer vermektedir:

“4 Temmuz 1974'te Ziya Gökalp Derneği'ni kurmuştur. Ankara'da kurdukları Ziya Gökalp Derneği'nin başkanlığını ve çıkardıkları Ziya Gökalp dergisinin de yazı işleri müdürlüğünü ve başyazarlığını uzun yıllar Şevket Beysanoğlu yürütmüştür. Üç ayda bir yayınlanan bu dergi -son sayısı Aralık 1998'de yayımlanmıştır. 25 yılda toplam 84 sayı çıkmıştır. Ziya Gökalp ve Diyarbakırlı bilim ve sanat adamları üzerine araştırma yapmak isteyen aydın ve akademisyenler için bu dergi çok önemli bir kaynak olarak değerlendirilmektedir” (Alpay, 2019:30).

1.19. Kastal (9 Nisan 1976)

Mehmet Mercan'ın verdiği bilgilere göre Haydar Aslanhan'ın sahipliğini yürüttüğü dergide Ahmed Arif, Remzi İnanç, Erol Demiröz, Orhan Kotan gibi isimlerin şiir, karikatür ve yazıları yer almaktadır (Mercan, 1998: 80).

1.20. Sandal Dergisi (1991)

1991 yılında Dicle Üniversitesi öğrenci kulübü tarafından çıkartılmıştır. Yayın yönetmeni İbrahim Alkan öncülüğünde, 4 sayı sürmüştür. Dergi koleksiyoncusu Ahmet Çakmak Bey'in elinde 2 ve 4. Sayıları, Serkan Görgülü'nün kütüphanesinde ise 4. sayısı bulunmaktadır.

Deneme, şiir, öykü ve inceleme yazılarına yer veren derginin şair ve yazarları arasında; Koray Sönmez, Erdal Torun, Kemal Alin, İsmail Keskin, Dilek Şener vb. isimler yer almaktadır.

1.20. Govend (1991)

1991 yılının sonlarına doğru 16 sayı süren Govend dergisi Mazhar Kara tarafından neşredilmiştir. Geniş bir şair ve yazar kadrosuna sahip olan dergide, Kemal Burkay, Latif Özdemir, Yusuf Arez, Veysel Öngören, A. Hicri İzgören, Suzan Samancı, İ. Fikret Biçici, Ahmet Çakmak, Hüseyin Elçi, Mazhar Kara gibi isimler yazmıştır. Ahmet Çakmak Bey'in koleksiyonunda 1-2-3 ve 10. sayıları bulunmaktadır.

1.21. Yakın (1992)

Ocak 1992'de sahibi ve yazı işleri müdürlüğünü Ahmet Çakmak, genel yayın yönetmenliğini Ahmet Tellioglu'nun yaptığı tek sayı yayımlanabilen “Yakın” bir kültür sanat dergisidir. Derginin şair ve yazarları arasında Muzaffer Kale, Adnan Satıcı, İbrahim Malgaç, Ahmet Tellioglu, Ahmet Çakmak, Remzi İnanç, Muhsine Helimoğlu Yavuz gibi isimler yer almaktadır. Tek Sayısı Ahmet Çakmak Bey'in koleksiyonunda yer almaktadır.

1.22. Amida (Ocak 1998)

İlk sayısı Ocak 1998 yılında neşredilen dergi Diyarbakır Sanatçılar, Edebiyatçılar ve Sanatseverler Derneği (DİSED) tarafından neşredilmiştir. Derginin sahibi Ahmet Kaymak, genel yayın yönetmeni ise İhsan Fikret Biçici olarak kaydedilmiştir (Mercan, 1998: 80). Derginin 8 sayısı Diyarbakırlı araştırmacı Serkan Görgülü'nün kütüphanesinde yer almaktadır.

1.23. Tigris Öğrenci Araştırma Dergisi (1999)

Sahibi ve yazı işleri sorumlusu: Rıza Tayfur'dur. Bilim-Kültür-Edebiyat Dergisi'dir. ilk sayısı 1999 yılında neşredilmiştir. 16 sayı neşredilen derginin Ahmet Çakmak Bey'in koleksiyonunda 16-23 sayıları yer almaktadır.

1.24. Yaşam Yolu (2000)

2000 yılında neşredilen bir dergidir. İmtiyaz sahibi, Abdullah Birkan, sorumlu yazı işleri müdürü, Fuat Aydemir, yayın kurulu. M. Barış İl, H.Uğur Ataç, Serdar Esmer'dir. Dergide, Cenk Bişgen, Altay Martı, Fuat Aydemir, Cezmi Ersöz, Serdar Esmer, Dilan, Nejla Pamukçu, Veysi Caner, Onar Erdem gibi isimler yazmıştır. 2 sayı neşredilen dergi yine Ahmet Çakmak Bey'in koleksiyonunda yer almaktadır.

1.25. Hazan (2001)

90'larda Diyarbakır'a gelen bir edebiyat öğretmeni olan Engin Ceylan, "Hazan" adlı bir dergi neşretmiştir. Dergi etrafında buluşan ve edebiyata gönül veren öğrencilerden bazıları ilerleyen yıllarda da edebiyat kültür sanat yazıları yazmaya devam etmişlerdir. Bu tek sayılık dergiye, Azad Ziya Eren, Yusuf Serdar Esen, Murat Özyaşar, Şehmus Diken ve Metin Bora gibi isimler yazmıştır.

1.26. İfade (2003)

2003 yılında yayımlanan derginin imtiyaz sahibi, Mehmet Canlı, yayın yönetmeni Adnan Bayar, editörü ise Sabahattin A., Deniz Aydın'dır. 4 sayı çıkmıştır. Noam Chomsky ile röportaj, (Sabahattin A. Çev: Deniz Aydın) Kırılma Döneminde "Kürt Sorunu'nun Teşekkülü", "Modern Bireyin Ayinesi İş Midir?", (Fatma Karaca) "İsmet özel'de Modernlik Algısı" (Ali karayan) yazıları, Mehmet Kurt, Kemal Varol, Nazan Ağılday vb. yazar ve şairler yer almaktadır. Ahmet Çakmak Bey'in koleksiyonunda sadece 4. Sayı yer almaktadır.

1.27. Yaratı (Ocak 2003)

Ocak 2003'te neşredilen, sahibi ve yazı işleri müdürlüğünü İhsan Fikret Biçici, genel yayın yönetmenliğini Ahmet Çakmak, görsel sanat yönetmenliğini Şener Özmen'in yaptığı ilk iki sayı "Yaratı", daha sonra "Yaratım" adıyla çıkmış, sanat ve edebiyat dergisidir. Yirmi bir sayı çıkmıştır. Dergi iki ayda bir neşredilmiştir. Türkiye ve Avrupa dağıtımı olan derginin yazarları arasında öne çıkanlar şunlardır: Yaşar Kemal, Ferit Edgü, Hilmi Yavuz, İlhan Berk, Özdemir İnce, A. Hicri İzgören, Şeyhmus Diken, Selim Temo, A. Kadir Budak, Celal Soyacan, Halim Şafak, Ahmet Ada, Sadık Yaşar, Mesut Aşkın, Salih Bolat, Hayati Baki, Adnan Satıcı, Metin Cengiz, Seyithan Kömürcü, Ali Akay, Naim Dilmener, Muzaffer Kale, Veysel Çolak, Altay Ömer Erdoğan, Hüseyin Peker vb. isimlerdir. Dergi 2 sayı "Yaratı", 19 sayı "Yaratım" olmak üzere 21 sayı olarak neşredilmiştir. Derginin bazı sayıları Serkan Görgülü'nün koleksiyonunda yer almaktadır.

1.28. Pitoresk (2005)

2005 yılında, A.Ziya Eren öncülüğünde, resim ve şiir ağırlıklı bir dergi olarak 4 sayı yayımlanmıştır. Derginin yazarları arasında İhsan F. Biçici, A. Hicri İzgören, Ferid Edgü, Sina Akyol, Metin Cengiz, Şeyhmus Diken, Haydar Ergülen vb. yer almıştır. Ahmet Çakmak Bey'in koleksiyonunda 1. ve 2.sayılar yer almaktadır.

1.29. İnsan Okur (1 Mayıs 2013)

Sahibi ve yazı işleri müdürlüğünü ilk üç sayıda Mehmet Yaşar Arslan'ın, daha sonra ise Uğur Yiğiz'in yürüttüğü, editörlüğünü ise Mustafa Uğurlu Arslan'ın sürdürdüğü bir fikir, sanat ve edebiyat dergisidir. Yayın hayatına başladığı ilk sayıda "Okur" adıyla çıkan dergi, sonraki sayılarda "İnsan Okur" adıyla neşredilmeye devam etmiştir. Makale, deneme, araştırma yazıları, tercüme ve çevirilerin de yer aldığı İnsan Okur dergisi, şehrin ve bölgenin edebiyat

meraklılarının ilgisini çekmiş ve çok sayıda yazar ve şair için bir okul hüviyetinde hizmet etmiştir. Dergide, Ahmet Tanyıldız, Abdulhakim Tuğluk, Ulaş Bingöl, Özkan Cığa, Usame Bozkurt, Bülent Sönmez, Abdulsamet Altuntaş gibi isimler de yazılar yazmışlardır.

Derginin, başlangıçta iki ayda bir neşredilmesi hedeflenmiş ancak çeşitli sebeplerle neşre ara verilmiş ve hazır oldukça neşredilmeye çalışılmıştır. Günümüze kadar 5 sayı neşredilmiş olan derginin yayım süreci devam etmektedir. Derginin tüm sayıları hususi kütüphanemizde mevcuttur.

1.30. Yokuş Yola (2014)

Kendisini “çıkıma hazır olduğunda çıkan edebiyat ve düşünce dergisi” diye tanımlayan Yokuş Yol’a Dergisi, ismini Turgut Uyar’ın aynı isimli şiirinden almaktadır. 2014 yılında Diyarbakır’dan yayım hayatına başlayan dergi, Türkçe, Kürtçe ve Farsça eserlere yer vermektedir. Genel yayım yönetmenliğini Cihan Ülsen’in yaptığı derginin yayım kurulu şu isimlerden oluşmaktadır: Bilal Medeni, Uğur Nazlıcan, Reha Ruhavioğlu, Hares Yalçı ve Yusuf Ekinci.

Şimdiye kadar 8 sayısını yayımlanan dergide nitelikli şiir, öykü ve çeviriler dikkat çekmektedir. Bazı sayılarda felsefi metin ve film kritiklerine yönelik denemeler de yer almaktadır. Her sayısında güçlü bir fotoğrafla birlikte çarpıcı bir söz ile okuyucuyu selamlayan derginin 2. sayısının kapağında şu ifadeler yer almaktadır: “Kim kurtaracak beni düşleyenimden!” Derginin son sayısını 2020 yılında yayımlanmıştır. Uzun süredir yeni sayısı çıkmayan derginin, “hazır olduğunda çıkan” bir dergi olduğu için, yayım hayatının sona erdiği söylenemez.

1.31. Hevsel (1 Mayıs 2016)

Hevsel; eğitim, kültür, sanat ve edebiyat dergisidir. Diyarbakır Yazarlar ve Şairler Derneği tarafından neşredilmiştir. Derginin yayım yönetmeni adı geçen derneğin de başkanı olan İhsan İpek’tir. Dergide; kültür, sanat ve edebiyata dair deneme, şiir, mûsikî ve araştırma yazıları yer almaktadır. Şehrin eli kalem tutan şair ve yazarlarının yanı sıra akademiden de bazı isimler Hevsel’de şiir ve yazılarını neşretmişlerdir. Mustafa Uğurlu Arslan, İbrahim Evirgen, Mehmet Ali Abakay, Hüseyin Acar, Mehmet Tanrıku, Veysi Fida ve Aydın Ak gibi şair ve yazarlar yazılarını bu dergide neşretmişlerdir. 10 sayı neşredilen Hevsel, periyodik olmamakla birlikte yılda birkaç sayı neşredilmeye devam etmektedir. Derginin sayıları hususi kütüphanemizde mevcuttur.

1.32. Meneviş (2019)

Kültür, sanat ve edebiyat dergisidir. Derginin editör ve yayım yönetmeni bulunmamaktadır ancak derginin yayım ve yazı kurulunda Şeyhmus Atak, Harun Tutuş, Ömer Demir, Gizlem Derin ve Adalet İlknur Esin isimleri yer almaktadır. Derginin yazarları arasında Şükrü Erbaş, Pelin Batu gibi bazı önemli yazarların da yer aldığını görüyoruz. Bir heyecanla neşredilmeye başlayan bu dergi 2 sayı neşredilebilmiştir. Yayımlanmış sayısı kütüphanemizde mevcuttur.

1.33. Sığınak (Ocak 2019)

Edebiyat, fikir ve sanat dergisidir. 2019 yılının Ocak ayında yayım hayatına başlayan Sığınak, son olarak Kasım 2023’te 12. sayısını yayımlamıştır. Derginin editörleri Huzeyfe Yalçın ve Hüseyin Yalçın’dır. İslam üst kimliğini muhafaza ederek ümmetçi bir bakış açısını edebî bir üslupla ifade etmek ve müdafaasını duruş ve diriliş sahibi öncülerin izinde sürdürmek, bilhassa neşredilen bölgede yeni bir alternatif vesile olmak amacıyla yola çıktıklarını dile getirmişlerdir.

Gençliğin baş başa kaldığı sorunlara ve toplumsal problemlere dikkatleri çekmek, Müslümanın derdi ile dertlenmeyi, dijitale mahkûm edilmiş gençliği dijital platformlar ve basım-yayım organları aracılığıyla tekrar kitaplarla buluşturmayı ve gençlerin kendilerini ifade etmesini sağlamayı hedeflediklerini dile getirmektedirler. Çağımıza fikirleriyle yön vermiş Müslüman edebiyatçıları bir de kendi kalemleriyle günümüze taşıyıp onları anlamak ve anlatmak amacını gütmüşlerdir. Derginin konuk yazar bölümünde genç okurların kendilerini ifade etmesine, edebiyata olan ilgi ve alakalarına bir imkân sunmaya çalıştıklarını ifade eden dergi yöneticileri, her sayıda İslami duruşa sahip genç şair ve yazarlardan birinin kitabının tanıtımını yapmakta, ayrıca bir yazı ya da şiirini yayımlamaktadırlar. Derginin yayımlanmış sayılarının çoğu hususi kütüphanemizde mevcuttur.

1.34. Diyârbekir (1 Nisan 2018)

Tarih, kültür, edebiyat ve sanat dergisidir. Kayapınar Belediyesi Yayınları adına sahibi, Kayapınar Kaymakamı ve Belediye Başkan Vekili Ozan Balcı, Yayın Yönetmeni ise Burak Kazan'dır. Yayın Kurulunda Ahmet Tanyıldız, Mustafa Uğurlu Arslan, Salih Erpolat ve İrfan Yıldız gibi akademisyenlerin de bulunduğu bir dergidir. 2 sayı neşredilen dergide; edebiyat, tarih ve kültürümüze ait ilmî ve popüler yazılar yer almaktadır. Derginin sayıları hususi kütüphanemizde mevcuttur.

1.35. Diyarbakır (2021)

Büyükşehir Belediyesi'nin, kentin zengin tarih, kültür, edebiyat, mûsikî ve gastronomisini okuyucusuyla buluşturan "Diyarbakır" dergisi yayın hayatına 2021 yılında başlamış ve 3 ayda bir yayımlanmıştır. 8 sayı neşredilebilmiştir. Derginin künyesinde şu bilgiler yer almaktadır:

Derginin imtiyaz sahibi Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi adına Münir Karaloğlu daha sonra ise Ali İhsan Su.Yayın yönetmeni: Ramazan Kızılkaya (Sorumlu Yazı İşleri Müdürü). Editör: Nazlı Hilal Özel, Yayın koordinatörü: Serhat Buhari Baytekin'dir. Derginin Yayın Kurulunda ise; Mustafa Uğurlu Arslan, Hasan Namlı, Nazlı Hilal Özel, Neslihan Dalkılıç, Ramazan Kızılkaya, Serhat Buhari Baytekin gibi isimler yer almaktadır.

Vali Münir Karaloğlu'nun, göreve başlamasıyla özellikle turizm alanında önemli çalışmalara imza atan Büyükşehir Belediyesi, kentin zengin kültür ve medeniyet tarihini anlatmak için Diyarbakır Dergisi'ni neşretmiştir. Her sayısında farklı bir dosya konusuyla okuyucularına hitap eden dergi ilk sayısında "Ben Diyarbakır'ım 12 bin yaşındayım" mottosuyla meraklılarına ulaştırılmıştır. Diyarbakır" dergisi ikinci sayısında "Ben Diyarbakır'ım inanç taşıyorum", üçüncü sayısında "Ben Diyarbakır'ım bereket taşıyorum", dördüncü sayısında "Ben Diyarbakır'ım medeniyet taşıyorum", beşinci sayısında "Ben Diyarbakır'ım edebiyat taşıyorum", altıncı sayısında "Ben Diyarbakır'ım müzik taşıyorum", Yedinci sayıda "Ben Diyarbakır'ım bilim taşıyorum", Sekizinci sayısında "Ben Diyarbakır'ım Tabiat Taşıyorum" başlıklı dosya konularına yer verilmiştir.

1.36. Bend Edebiyat (Mart 2022)

Dergi, edebiyat, düşünce ve medeniyet dergisi olarak neşredilmektedir. Hacı Önen editörlüğünde 2022 yılında neşredilmeye başlayan derginin ilk sayısı Mart 2022'de yayımlanmıştır.

Bend Edebiyat Dergisi, insani yaşama bir bütün olarak bakmayı hedefleyen bir grup insanın çabasının ürünüdür. Sanat, bilim, düşünce, edebiyat gibi farklı konuları ihtiva eden yazılar

yayımlanmaktadır. Bend Edebiyat dergisi yöneticileri, yer yer, diriliş düşüncesinin açtığı ufuk çerçevesinde yayımlarına devam ettiklerini dile getirmektedirler. Farklı dosyalarla neşre devam eden Bend Edebiyat dergisi yılda iki kez neşredilmeye devam etmektedir. Derginin yayımlanmış sayıları hususi kütüphanemizde mevcuttur.

Sonuç

1923'ten günümüze Diyarbakır'da yayımlanan kültür, sanat ve edebiyat dergileri tetkik edildiğinde 37 dergi tespit edilmiştir. Bu dergilerden büyük bir kısmına ulaşılmış ve dergilerde yazan şair ve yazarlar ile yazıların mahiyeti tetkik edilmiştir. Çalışmamızda, incelemiş olduğumuz dergilerin muhtevasına dair bir çalışma yapılmamış, bu dergilerle ilgili genel değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca dergilerle ilgili akademik bir çalışma yapılmış ise bunlar da belirtilmiş ve yapılan çalışmalardan da istifade edilmeye çalışılmıştır. Tetkik edilen 37 adet derginin, Diyarbakır'ın edebiyatına ve kültürüne büyük katkılar sağladığı tespit edilmiştir. Araştırma yazıları, deneme, öykü, makale, şiir, eleştiri gibi farklı edebî türlerde yazıların yer aldığı dergilerin bazılarında Kürtçe, Farsça ve Arapça şiiirlere de yer verilmiştir. Dergilerde, ilerleyen yıllarda Türk edebiyatına iz bırakan eserleri ile katkıda bulunan Ceyhun Atuf Kansu, Ahmed Arif, Şevket Beysanoğlu, Ahmet Kabaklı gibi isimlerin de yazılarına rastlanılmaktadır.

Neşredilen dergilerde yazan kalemlerin çoğu ilerleyen yıllarda da Türk kültür ve edebiyat tarihine önemli hizmetler sunmuşlardır. Dergilerin bir kısmı sadece bir sayı olarak neşredilmiş ve filizlenmeden kapanmıştır. Bazı dergiler ise 100 sayıdan fazla neşredilerek bir çınar gibi uzun ömürlü olmuştur.

1923'ten günümüze kadar Diyarbakır'da neşredilen edebiyat, kültür ve sanat alanında yayımlanan dergiler ile ilgili genel değerlendirmelerin yer aldığı çalışmanın, yapılacak yeni akademik çalışmalara katkı sunacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Aşan, A. (2008). *Diyarbakır basınından Yeni Hilal Mecmuası, (Metin Çevirisi ve Değerlendirme)*, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- Beysanoğlu, Ş. (1970). *Basın ve Yayın Dünyamızda Diyar-ı Bekir*, Ankara.
- Beysanoğlu, Ş. (1996). *Kebikeç dergisi*, S. 3. Sayısı, s.162.
- Beysanoğlu, Ş. (1969). "Dergiler", *Kara Amid*, Ağustos, S. 6-7. Diyarbakır.
- Kardaş, C. (2007). *Diyarbakır Halkevleri ve Karacadağ Dergisi'nin Halk Bilimi Açısından Değerlendirilmesi*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, (1932-1951), Kayseri.
- Kardaş, C. (2012). "Yerel Edebiyat Dergilerine Bir Örnek; Tarancı Dergisi", *Düşbed*, Yıl 4, Sayı 7, Nisan 2012, s.124-133.
- Mercan, M. (1998) *Anadolu'da Gazetecilik ve Diyarbakır Basımı*, Diyarbakır: Güneydoğu Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.